

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПАМПУРА МАКСИМ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 340.15: 336.1(477)(091)«176/190»

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
(кінець XVIII – початок XX ст.)**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі державно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Головко Олександр Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, перший проректор
з навчально-методичної та наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Кузьменко Володимир Борисович, начальник
кафедри теорії та історії держави
і права, Одеський державний університет
внутрішніх справ;

кандидат юридичних наук
Бурдін Михайло Юрійович,
заступник начальника навчально-методичного
центру, Харківський національний університет
внутрішніх справ.

Захист відбудеться «26» січня 2013 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий «20» грудня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. О. Серьогін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нагальним завданням розбудови державності демократичної України нині є формування дійсно соціальної та правової держави, створення дієвої системи органів місцевого самоврядування. Саме через це дослідники усе частіше звертаються до вже напрацьованого досвіду, зокрема до вивчення історії інститутів самоврядування, що функціонували в українських землях, які були включені до складу Російської імперії, протягом кінця XVIII – поч. XX ст., правових основ їхньої організації та діяльності. Цікавість до цієї проблематики посилюється також історичним значенням створеної внаслідок низки реформ системи місцевого, як територіального, так і станового самоврядування.

Утвердження в Україні нових соціальних відносин, становлення інститутів громадянського суспільства актуалізують необхідність якнайретельнішого вивчення складного національно-історичного досвіду самоврядування, зокрема й у фінансово-економічній сфері. Самоврядування, що являє собою сукупність природних норм соціально-правового співжиття, виникло задовго до появи держави та її політичних інститутів. Воно супроводжує людське суспільство загалом, усі народи й нації на всіх етапах їхнього розвитку і виступає у якості підґрунтя майбутнього нового ладу, заснованого на міцному економічному базисі, що забезпечує адекватне ступеню розвитку економіки держави зростання добробуту усіх членів суспільства, соціальну справедливість, право вирішального голосу кожного у спільних справах. Розвиток високоорганізованого самоврядного суспільства потребує удосконалення форм та методів фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування. Розмежування повноважень місцевого самоврядування та центрального державного управління повинно визначатися законом і закріплюватися у Конституції України.

Отже нині для побудови в Україні ефективної системи фінансово-економічного управління органів місцевого самоврядування варто спиратись не лише на запозичений досвід інших, насамперед, провідних країн світу, але й на докладний аналіз власної історичної спадщини, власного досвіду, набутого протягом останніх сторіч. Дослідженню вітчизняної історії правового регулювання організації та функціонування органів місцевого самоврядування присвячується сьогодні все більше наукових праць історико-правового та загальноісторичного спрямування. Врахування історичного досвіду надасть користі й при створенні щонайкращого організаційно-правового підґрунтя взаємодії органів самоврядування з органами виконавчої влади, налагодженні фінансово-економічної діяльності місцевого самоврядування у сучасних регіонах України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертацію виконано відповідно до п. 6.8.1 «Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011-2014 роки» та його річних планів науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у поглибленні теоретичних знань щодо досвіду правового регулювання та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. задля наукового забезпечення діяльності самоврядних органів у фінансово-економічному секторі сучасної України.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити наступні задачі:

- визначити ступінь наукової дослідженості обраної проблематики шляхом опрацювання наявної історичної і юридичної літератури, архівних і спеціальних наукових джерел;
- визначити компетенцію органів місцевого самоврядування в економічно-фінансовій сфері, її співвідношення з компетенцією органів державної влади на місцях;
- здійснити реконструкцію організаційно-правових засад діяльності органів місцевого самоврядування у фінансово-економічній сфері в українських губерніях з урахуванням їх структурно-функціональних взаємозв'язків та особливостей правозастосовної практики;
- виявити особливості правового регулювання та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських губерніях Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст.;
- з'ясувати особливості нормотворчої та організаційно-розпорядчої діяльності органів місцевого самоврядування у фінансово-економічній сфері;
- виявити характерні риси, притаманні відносинам самоврядних органів та місцевих органів державного управління в економічно-фінансовій сфері в українських губерніях, що входили до складу Російської імперії.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникали в процесі фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування у підросійській Україні в дореволюційний період.

Предметом дослідження є правове регулювання та організація фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст. Доцільність спеціального дослідження історико-правових аспектів діяльності органів земського, міського та станового самоврядування обумовлена сучасними завданнями, які стоять перед історико-правовою наукою, а також відсутністю праць, які б вирішували подібні завдання.

Хронологічні межі роботи охоплюють період від останньої чверті XVIII ст., коли на українські землі було поширено губернський адміністративно-територіальний поділ Російської імперії, та почали закладатися основи реформ, якими було внесено основи буржуазного самоврядування на місцях, і до 1917 р., який знаменував початок докорінної трансформації самоврядних структур. Водночас, хронологічні рамки дослідження іноді розширюються та виходять за названі рамки, оскільки для більшої об'єктивності досягнутих результатів виникає

необхідність порівняти положення нормативно-правових актів чинних на той час, які тим чи іншим чином регулювали діяльність органів місцевого самоврядування, з нормами, що існували раніше чи пізніше.

Територіальні рамки дослідження обумовлені фактором адміністративно-територіальних кордонів тієї частини території України, яка у другій половині XIX – на початку XX ст. входила до складу Російської імперії. Ця територія була окреслена межами дев'яти тогочасних українських губерній, які сформувалися наприкінці XVIII ст. (Київська, Волинська, Таврійська, Херсонська, Подільська, Чернігівська, Катеринославська, Полтавська і Харківська). До їх складу входила більшість українських етнічних земель, окрім західного регіону.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнотеоретичних принципів, традиційних та сучасних методів наукового пізнання (філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових). Дослідження здійснювалося з позицій цивілізаційно-стадіального, інформаційного, екзистенційно-гуманістичного та аксіологічного підходів. Здобувач спирався на діалектичний метод пізнання суспільних явищ, системний, структурний, функціональний, герменевтичний методи, а також метод сутнісно-змістовного моделювання, гносеологічний підхід.

Системно-структурний метод, зокрема, застосовувався у ході виконання дослідження при з'ясуванні системи основних органів місцевого самоврядування, які у період з кінця XVIII ст. до 1917 р. здійснювали фінансово-економічну діяльність в українських губерніях Російської імперії. Метод поєднання логічного та історичного, було використано для визначення соціально-економічних чинників, що обумовили формування основних правових засад фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування наприкінці XVIII – на початку XX ст. Метод сходження від абстрактного до конкретного використовувався для визначення місця загальних рис економічних відносин в українських землях, що на той час перебували у складі Російської імперії та їх трансформації на нинішньому етапі розвитку української державності.

Використання формально-догматичного методу надало змогу проаналізувати тогочасне законодавство Російської імперії, яке складало правову основу політики у фінансово-економічному секторі. Порівняльно-правовий метод прислужився при визначенні та порівняльному аналізі компетенції органів місцевого самоврядування та місцевих державних органів, які здійснювали діяльність у фінансово-економічній галузі. Метод класифікації застосовувався для систематизації принципів функціонування органів місцевого самоврядування, виокремлення видів цих органів та різновидів їхніх повноважень тощо. Соціологічний метод прислужився при аналізі документів, опрацювання котрих дозволило з'ясувати соціально важливі позначки фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст. Статистичний метод використовувався для встановлення даних щодо квантитативних показників фінансово-

економічної діяльності органів місцевого самоврядування, кількості виявлених фактів порушення фінансового законодавства у досліджуваній період тощо. Використання хронологічного методу дозволило окреслити хронологічні межі роботи, визначити певні періоди у правовій регламентації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських губерніях.

Теоретичною основою дослідження стали концептуальні положення, що містяться у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких: С. С. Алексєєв, О. М. Бандурка, О. А. Гавриленко, О. М. Головка, В. Д. Гончаренко, М. А. Дамірлі, В. М. Єрмолаєв, В. П. Кіселичник, М. І. Козюбра, О. В. Марцеляк, Ю. М. Оборотов, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, В. О. Румянцев, О. Ф. Скакун, М. В. Цвік, О. Н. Ярмиш та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним історико-правовим дослідженням правового регулювання та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст., а також позначається авторським підходом до аналізу обраного предмету і сутністю отриманих висновків.

На основі здійсненого аналізу законодавства, даних, опублікованих у виданнях органів місцевого самоврядування, різноманітних фактичних відомостей, що містяться у періодичних виданнях, а також шляхом залучення до наукового обігу широкого кола виявлених архівних джерел, автором:

вперше:

- систематизовано комплекс джерел права, якими регламентувалася фінансово-економічна діяльність органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст., розкрито специфіку формування нормативно-правової бази, яка визначала характерні риси цієї діяльності;

- опрацьовано сукупність теоретичних понять, що застосовувалися у законодавстві того часу, яке регулювало фінансово-економічну діяльність органів місцевого самоврядування на українських землях та встановлено герменевтичний зв'язок між тодішньою та сучасною теоретико-правовими парадигмами;

- запропоновано періодизацію генези та подальшої еволюції правового регулювання та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії, яка складається з наступних періодів: дореформеного (кінець XVIII – третя чверть XIX ст.); періоду здійснення буржуазних реформ та подальших контрреформ (третя чверть XIX – кінець XIX ст.); періоду подальших перетворень, зумовлених наростанням соціально-політичної та економічної кризи (початок XX ст. – 1917 р.). Такий поділ викликано соціально-темпоральними змінами у праві, трансформацією моделей організації й функціонування місцевих самоврядних структур;

удосконалено:

- наукові знання щодо еволюції організаційно-правових засад діяльності органів земського та міського самоврядування протягом досліджуваного періоду. Загальні тенденції їхнього розвитку були багато у чому подібними і зумовлювалися процесами соціально-політичного та економічного розвитку, що мали місце наприкінці XVIII – на початку XX ст.;

- додатково обґрунтовано висновок про визначальну, пріоритетну роль органів місцевого самоврядування в українських губерніях у здійсненні широкої системи соціально-економічних заходів, спрямованих на розвиток інфраструктури міст та сіл, підвищення рівня добробуту місцевих громад;

- на основі систематизації та аналізу інформації використання джерел і законодавчо визначених напрямків фінансування різних напрямків діяльності органів територіального та станового самоврядування, виявлено динаміку зростання їх видатків на здійснення соціально-економічних заходів, спрямованих на підйом культури та добробуту населення українських губерній Російської імперії як основного змісту правозастосовної діяльності органів самоврядування на місцях;

дістали подальшого розвитку:

- концептуальні положення щодо територіально-соціального підходу до визначення предмету науки історії держави і права України, яка передбачає дослідження усіх державно-правових інститутів, що існували в межах сучасної території нашої держави, незалежно від етнічної приналежності їхніх творців;

- наукові уявлення про поступову трансформацію правосвідомості діячів органів місцевого самоврядування щодо сутності власної місії, зосередження уваги на опрацюванні основоположних засад концепції своєї діяльності та здійснення систематичної, цілеспрямованої політики самоврядних інституцій у фінансово-економічній сфері;

- висвітлення основних проблем організаційного становлення земських та міських установ, органів станового самоврядування з притаманними їм особливостями правореалізації, характерними для українських губерній. При цьому наголошено на реалізації ними нормативних приписів щодо діяльності органів місцевого самоврядування, покликаної покращити фінансово-господарське становище губерній та поліпшити соціальний стан населення, внаслідок чого більш суттєво й різноманітно аналізується правозастосовна діяльність цих органів відносно місцевих потреб, виходячи з особливостей губерній та повітів.

У роботі введено до сучасного наукового обігу значний масив законодавчих та підзаконних актів, а також інших документів, які раніше не використовувалися у юридичних дослідженнях.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає:

у науково-дослідній сфері основні положення і висновки дисертації можуть бути використані як підґрунтя для подальших історико-правових, теоретико-правових досліджень, стати в нагоді для науки конституційного, адміністративного, фінансового права в Україні – для вивчення становлення їх основних інститутів; деякі із сформульованих у дисертації положень мають дискусійний характер і можуть бути матеріалом для подальших досліджень у цьому напрямку;

- у галузі правотворчої діяльності – у процесі вдосконалення, зокрема, на історичному підґрунті, загальної концепції українського права щодо положень, які стосуються подальшого розвитку вітчизняного законодавства, певного уточнення компетенції органів місцевого самоврядування;

- у правовиховній сфері – для підвищення рівня правової культури населення;

- у навчальному процесі – при опрацюванні загальнодержавних стандартів підготовки юристів, складанні навчальних планів і програм фахової підготовки спеціалістів у галузі права, при підготовці та викладанні дисциплін з історії держави і права України, конституційного, адміністративного, фінансового права. Вони, зокрема, використовуються в навчальному процесі у Харківському національному університеті внутрішніх справ та Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ. Вони доповідалися на низці всеукраїнських та міжнародних наукових та науково-практичних конференцій: XXIII Міжнародній історико-правовій конференції «Методологічні проблеми історико-правових досліджень» (Алушта. 24-26 вересня 2010 р.); XXVII Міжнародній історико-правовій конференції «Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах» (Євпаторія. 20-23 вересня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державно-правового будівництва України: сучасний період» (Львів. 02-03 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної правотворчої та правозастосовної діяльності» (Харків, 09-10 листопада 2012 р.); Міжкафедральному «круглому столі» ХНУВС «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові підходи дослідження» (Харків, 23 жовтня 2012 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладені у 7 наукових публікаціях, з яких 3 – статті у фахових виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження, побудована на поєднанні проблемно-хронологічного та хронологічного принципів. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел

(296 найменувань). Обсяг дисертації становить 201 сторінку (основний текст – 173, список використаних джерел – 28 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок роботи з науковими планами, поставлено мету та визначено завдання дослідження, його об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію й опублікування.

Перший розділ «Історіографічний огляд та джерельна база дослідження» починається з *підрозділу 1.1 «Історіографія наукового опрацювання проблеми фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських губерніях Російської імперії»*, де наголошено, що наукова література історичного та юридичного характеру, у якій тією або іншою мірою розкрито окремі аспекти питання щодо правового регулювання та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст., створювалася протягом трьох періодів: дореволюційного, радянського та сучасного.

Звернено увагу на те, що вже у працях другої половини XIX ст. основна увага приділялася питанням практичної роботи органів самоврядування, зокрема, проблемам їхньої фінансово-господарської діяльності. Вивчення даної проблематики відбувалося за двома пріоритетними з нашої точки зору напрямками – методико-практичним та історичним.

Зазначено, що радянський період змінив пріоритети у тематиці досліджень. У цей час наукові дослідження, що певною мірою зачіпали фінансово-економічну діяльність органів місцевого самоврядування також продовжувалися, але вже під дещо іншим кутом зору. У літературі можна наочно відстежити пов'язаність кола проблем, які порушувалися, та відповідного етапу еволюції радянської історичної й правової науки.

Першим етапом у розвитку історіографії органів самоврядування є час від 1917 до середини 1950-х рр. Його можна вважати найменш продуктивним. У 1920-30-х рр. під тиском панівної на той час комуністичної ідеології історія дореволюційних органів самоврядування, і зокрема їх фінансово-господарської діяльності, майже не викликала цікавості серед учених. Лише наприкінці 1940-х – на початку 50-х рр. побачили світ перші праці, які незначною мірою зачіпали названу проблему.

На другому етапі (1950-ті – початок 1990-х рр.) було закладено методологічне підґрунтя подальшого дослідження історії органів самоврядування на місцях. Безперечно, загальна ідеологічна канва лишилася непорушною, але коло проблем, що досліджувалися, було значною мірою розширене. Однією з стрижневих проблем стало вивчення практики буржуазних реформ 60-

70-х рр. XIX ст. Саме тоді уперше в радянській історіографії було чітко вирізнено основні проблеми становлення законодавства про місцеве самоврядування. Починаючи з 1980-х рр. відбувається поступовий відхід від стереотипів, що склалися. Деякі автори розпочинають висвітлення самоврядування з точки зору його правової сутності, його взаємодії, зокрема й у фінансовій сфері, з адміністративною системою.

З утворенням незалежних держав було зруйновано монополію єдиної офіційної методології історичних досліджень, постали можливості для розмаїтості у поглядах, відбувається злам старих тенденцій у розгляді проблем фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування

Таким чином, на підставі аналізу наукової літератури доведено, що в українській науці історії держави і права наукова проблема правового регулювання та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст. до цього часу комплексно не досліджена і вивчається вперше.

У підрозділі 1.2 *«Джерела дослідження»* надана характеристика таких основних джерел дослідження як нормативно-правові акти з питань організації й фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування, документи звітності їхніх розпорядчих та виконавчих органів, публікації у періодичних виданнях різних часів, матеріали мемуарного характеру.

Зазначено, що джерельна база, яка використовувалася при проведенні дослідження, містилася у фондах державних архівів України та Російської Федерації як загальнодержавного, так і регіонального значення, наукових державних бібліотеках м. Києва, Харкова, Донецька, Дніпропетровська, бібліотек Харківського національного університету внутрішніх справ, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Донецького інституту внутрішніх справ, інших наукових установ і навчальних закладів.

Уся сукупність архівних та опублікованих джерел, де відображено проблему, що вивчається, дозволяє (за умови належного критичного ставлення до них) об'єктивно відтворити особливості фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських землях на різних етапах їхнього розвитку. Саме тому вивчення джерел, творче сприйняття накопиченого досвіду надають змогу розкрити ті питання, які раніше не знайшли адекватного відображення у науковій літературі та не були предметом спеціального дослідження.

У другому розділі **«Організаційні та правові засади діяльності дореформених органів місцевого самоврядування Російської імперії на українських землях»** у підрозділі 2.1 *«Правове регулювання та організація фінансово-економічної діяльності органів міського самоврядування»* зазначено, що фінансово-економічна діяльність органів міського самоврядування починає здійснюватися від часу самого виникнення міст. Вже в еллінських полісах, у Давньому Римі, а на теренах сучасної України – в античних державах Північного

Причорномор'я, ця сфера функціонування самоврядних структур мала неабияке значення. У період середньовіччя традиції самоврядування було поновлено. Особливо показовим є досвід фінансово-економічної діяльності комунальних органів самоврядування у великих італійських містах. Не лишилися осторонь від загальноєвропейських процесів і міста, що розташовувалися на нинішніх українських землях.

Щодо самоврядування в Російській імперії, у складі якої перебували українські землі, зазначається, переважала політика всебічної урядової опіки. Формується система гаверменталізму (англ. government – уряд), за якої участь суспільства в управлінні обмежено або зовсім зведено нанівець. Перевага офіційної ініціативи й панування системи гаверменталізму встановлює адміністративну опіку, бюрократичне управління.

Основним законодавчим актом, яким було закладено правове підґрунтя устрою громадського управління міськими фінансами та господарством, аж до початку 70-х років XIX ст. залишалася Грамота на права та вигоди містам Російської імперії від 21 квітня 1785 р. Вона була видана водночас з Жалуваною грамотою дворянству. Деякі положення цих документів були фактично скасовані наступними законодавчими актами, але при цьому формально так і лишалися чинними.

За нормами Грамоти 1785 р. міське самоврядування одержувало низку прав у фінансово-економічній сфері. Міські думи наділялися бюджетними повноваженнями. Наповнення бюджетів міст спочатку ґрунтувалося переважно на відрахуванні відсотків від казенного продажу спиртних напоїв, гільдійних зборів, на штрафів, дрібних податках (як, наприклад, податку від печей), а також на експлуатації міських оброчних статей. Одним з найбільш прибуткових джерел наповнення міських бюджетів був передбачений чинним на той час законодавством податок на підприємницьку діяльність. Відповідно норм Статуту про міське та сільське господарство 1857 р. до бюджету міст стали відраховувати частку від оголошеного гільдійного капіталу місцевих та іноземних купців, частку вартості свідоцтв та білетів селян на право займатися торгівлею тощо. Конкретні розміри стягнень до міського бюджету визначалися щорічно «приговором» міської громади. Дефіцити у міських бюджетах покривалися, насамперед, за рахунок зборів з населення.

Видатки міських бюджетів регламентувалися переважно нормою ст. 152 Міського положення 1785 р. До них було віднесено, насамперед, утримання органів міського самоврядування; утримання міських шкіл та інших закладів, приписаних до Приказу громадського піклування; спорудження та ремонт міських будівель та доріг. Уявлення про рух коштів міських бюджетів надає, наприклад, відомість про міські доходи і видатки Харкова, яка була надана графу Г. Потьомкіну 20 березня 1789 р.

Підрозділ 2.2 «Організаційно-правові засади діяльності інших органів станового самоврядування в сфері економіки та фінансів» містить аналіз фінансово-економічної діяльності станового самоврядування на місцях. Звернено увагу на той факт, що станові самоврядні

організації мали створюватися, насамперед, з метою забезпечення станового майнового захисту та вираження господарських інтересів (ст. 80-145). У низці українських міст наприкінці XVIII – на початку XIX ст. функціонували купецька, міщанська, реміснича управи, на чолі з виборними старостами. Ці органи, зокрема, здійснювали збір коштів до своїх кас для забезпечення станових інтересів.

Серед органів станового самоврядування одне з найпомітніших місць у цей час посідали органи дворянського самоврядування – губернські та повітові дворянські зібрання. Кожна дворянська громада мала у своєму розпорядженні певні капітали, які використовувалися для громадських та особистих потреб дворян губернії, розміри цих фондів коштів, їх призначення та джерела поповнення значною мірою регламентувалися законодавством, насамперед, п. 54 Жалуваної грамоти дворянству 1785 р. Законом передбачалися обов'язкові збори на задоволення так званих приватних дворянських повинностей, якими покривалися видатки на утримання канцелярій предводителів дворянства, депутатських зборів, дворянських опік, на виплату жалування, пенсій, грошових допомог канцелярським чиновникам, на утримання та ремонт дворянських приміщень тощо. Крім того, збори мали право шляхом добровільних складок складати громадську дворянську касу.

Уже з другої половини XVIII ст. царським урядом докладно регламентується й організація селянського самоврядування та визначається компетенція його органів у сфері фінансово-економічної діяльності. Особливу увагу в цьому сенсі привертає Установлення сільського порядку в казенних Катеринославського намісництва поселеннях, затверджене Катериною II у 1787 р., яким було санкціоновано звичаї місцевого селянського самоврядування, а також кодифіковано низку попередніх законодавчих актів царського уряду щодо організаційно-правових засад господарювання та фінансової діяльності цих органів.

Третій розділ «Організаційна та правова характеристика фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії у другій половині XIX ст.» охоплює коло питань щодо становлення правового та організаційного фундаменту формування самоврядних інституцій та їхнього функціонування в період здійснення буржуазних реформ. У підрозділі 3.1 *«Організаційно-правові засади фінансової діяльності органів місцевого самоврядування у пореформений час»* автор зазначає, що важливе місце серед органів місцевого самоврядування у цей час стали посідати земства, створені за реформою 1864 р. Правовий підмурок їхньої фінансово-економічної діяльності органів земського самоврядування було закладено «Положенням про губернські та повітові земські установи», від 1 січня 1864 р. До фінансових повноважень земств відповідно до закону, насамперед, було віднесено регулярне стягнення земських повинностей – місцевих зборів та податків, до яких були

віднесені збори із нерухомого майна, зі свідоцтв, що надавали право на торгівлю, заняття промислами тощо.

Наголошено, що суттєві зміни в організації та фінансовій діяльності органів місцевого самоврядування відбулися також і внаслідок реформування у 70-90-х рр. XIX ст. системи міських установ. Одним з пріоритетних напрямів діяльності органів міського самоврядування було створення муніципальної матеріальної бази. Її основою були бюджети міських управлінь, які визначали напрями та обсяги видатків, а також джерела прибутків для їх здійснення. Джерелами міських прибутків могли бути надходження від зборів та податків, державна допомога, а також власна фінансово-господарська діяльність міського самоврядування. Водночас, зауважено, що Міські положення 1870 та 1892 р. були недовершеними у царині визначення податків на користь міст, що негативно відбивалося на їхньому фінансовому становищі. Протягом усього досліджуваного періоду наочною була недостатність податкових надходжень для формування бюджетів міського самоврядування.

Відзначено наявність низки важливих проблем фінансово-економічного характеру, що постали перед місцевими органами дворянського станового самоврядування. Від початку 70-х років XIX ст. низкою губернських дворянських зборів приймалися постанови про залучення до обкладення не лише земель, але й нерухомого майна, що належало дворянам у містах. Органи державної влади на перших порах активно не втручалися до цієї сфери їхньої діяльності, обмежуючись окремими «роз'ясненнями» у випадках, коли постанови зборів явно суперечили діючому законодавству. Як наслідок, практика обкладення виявилася дуже різноманітною. Зважаючи на необхідність упорядкування розкладки зборів було видано закон від 3 липня 1894 р., відповідно якого губернським дворянським зборам надавалося право обкладати обов'язковими зборами, окрім земель, також і іншу нерухомість у містах та повітах – житлові будинки, торговельні та фабрично-заводські приміщення та взагалі усякого роду будівлі та споруди, які належали не лише записаним, але й не внесеним до родословних книг потомственным та особистим дворянам.

У підрозділі 3.2 *«Правове регулювання управління господарською діяльністю органів місцевого самоврядування»* звернено увагу на те, що у другій половині XIX ст. відбулися суттєві зрушення. Із впровадженням у дію Міського положення 1870 р. органи міського самоврядування отримали можливість здебільшого на власний розсуд розпоряджуватися своїми коштами з метою вирішення різноманітних господарських питань. Законодавством було достатньо чітко визначено компетенцію міських дум та управ у господарсько-економічній сфері.

Зазначено, що Міським положенням 1892 р. було визначено перелік питань, згідно з яким міські думи мали право видавати обов'язкові постанови, спрямовані на вирішення місцевих господарських проблем. Міським думам надавалася можливість видавати постанови стосовно

порядку утримання й охорони міських споруд і пам'яток; про дії осіб, які служать при прийомці та відправці товарів; про торгівлю спиртними напоями тощо. При цьому право видавати такі обов'язкові постанови зберігали не лише губернські, але й повітові та позаштатні міста. Хоча закон і говорив про складання обов'язкових постанов думами, у дію вони вступали лише після затвердження їх губернатором. Міськими бюджетами передбачалися досить значні витрати на благоустрій міст, вирішення інших питань господарського характеру.

Аналіз виявлених в архівосховищах документів показує, що держава активно втручалася до місцевих господарських справ. Наприкінці XIX ст. у низці українських губерній імперськими контролюючими органами було проведено серію перевірок у містах та земствах, внаслідок яких було зібрано інформацію стосовно низки важливих питань господарського характеру, що вимагали вирішення. Але виявлені комісіями факти часто використовувалися місцевою адміністрацією в особі губернаторів у власних інтересах, для виправдання свого втручання до фінансово-господарських справ місцевого самоврядування. У низці випадків земські та міські органи достатньо активно відстоювали свої господарські інтереси перед обличчям місцевих органів державної влади. Та все ж у більшості випадків їхній опір не мав суттєвих наслідків.

У розділі 4 «Особливості правового регулювання та організаційного забезпечення фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських губерніях на початку XX ст.» у першому підрозділі «Правові основи та організація місцевих фінансів і економічної діяльності у 1901-1913 рр.» відзначено, що у цей час активізувалися дискусії навколо питання про подальше розширення фінансово-економічних повноважень органів міського та земського самоврядування. Наслідком її стало прийняття Указу від 12 грудня 1904 р. «Про невідкладність реформи місцевого громадського управління», яким уряд офіційно визнавав її необхідність. Було підготовано відповідні проекти, які планувалося внести на розгляд Державної Думи, однак реформи не відбулося.

Наголошено, що початок XX ст. ознаменувався подальшим розвитком місцевих фінансів та економічної діяльності органів самоврядування, але водночас формуються негативні тенденції, що з часом призвели до серйозних проблем у сфері місцевих фінансів. Типовим явищем (особливо у містах) було подвійне, і навіть потрійне обкладення податками одних і тих же об'єктів, що призводило, з одного боку, до недоїмок, а з іншого — до численних конфліктів, що виникали з цього приводу. Суттєвою проблемою було й те, що пропорції в оподаткуванні міської нерухомості у губернських центрах України змінювалися не на користь муніципальної влади. Держава не лише не надавала фінансової допомоги самоврядуванню, але часто й не відшкодовувала муніципальних витрат на її власні потреби.

Типове для Російської імперії зростання місцевих бюджетів не робило їх достатніми. Так, у 1913 р. державний бюджет переважав місцевий у 5,5 разів, тоді як у розвинених країнах

(наприклад, Англії) розміри цих двох бюджетів були приблизно однаковими. Перманентна матеріальна скрута місцевого самоврядування була наслідком фінансової політики уряду імперії. Міністерство фінансів створювало значні валютні резерви, але не інвестувало їх у народне господарство.

Зауважено, що на початку XX ст. певні зміни відбулися й у правовому забезпеченні фінансової діяльності органів дворянського станового самоврядування. Насамперед вони торкнулися питання щодо заснування дворянських кас взаємодопомоги. 3 червня 1902 р. Державна рада узаконила положення про губернські дворянські каси та їхній статут. Основна мета цих установ полягала у тому, щоб надавати місцевим потомственным дворянам-землевласникам сприяння у платежах за боргами, що забезпечувалися заставою їх маєтків, та у випадках різного роду тяжких фінансових обставин, у яких опинялися дворяни. Але каси не відіграли суттєвої ролі у збереженні дворянського землеволодіння.

У підрозділі 4.2 *«Організаційні форми та правове забезпечення фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування та їх об'єднань у роки першої світової війни»* звернено увагу на те, що з початком першої світової війни організаційні форми місцевого самоврядування та правове забезпечення їхньої діяльності у фінансово-економічній сфері, зазнали суттєвих змін. На них значною мірою було покладено відповідальність за мобілізацію матеріальних, фінансових та трудових ресурсів. Початок війни спонукав органи місцевого самоврядування об'єднати свою діяльність. Так, Всеросійський земський союз утворив чітку вертикаль управління (Головний комітет – губернський комітет – повітовий комітет). При місцевих органах Союзу склався величезний та широко розгалужений управлінський апарат, що складався з відділів та управлінь. Фінанси Земського союзу склалися з внесків місцевих громад, пожертвувань та субсидій уряду. Земства провадили роботу щодо забезпечення грошовими допомогами сімей військовослужбовців, з догляду за пораненими тощо. Проте війна призвела місцеве самоврядування та господарство до глибокої кризи. З метою підтримки земств, у березні 1916 р. Головний комітет Земського союзу утворив для допомоги земствам економічний відділ, де мали вирішуватися фінансово-господарські та продовольчі справи. Кризова ситуація позначилася й на фінансово-економічному стані органів міського самоврядування. Прагнучи вийти з ситуації, що склалася, міські управи змушені були ускладнювати власне фінансове становище, укладаючи короткотермінові позики для витрат на немуніципальні потреби, а надалі міському самоврядуванню доводилося укладати вже нові позики, щоб розрахуватися з попередніми боргами.

Звернено увагу на те, що у воєнних умовах повноваження органів самоврядування поступово розширювалися. Зважаючи на це, головні комітети Земського союзу та Союзу міст 5 липня 1915 р.

повністю об'єднали свою діяльність – було утворено Союз земств та міст («Земгор»). Але позитивних наслідків ці організаційні зміни не мали.

Зроблено висновок, що війна звела нанівець багаторічні зусилля місцевого самоврядування, спрямовані на збалансування доходної та витратної частин бюджету. У 1916 р. земські та муніципальні бюджети вже мали помітний відбиток інфляційних явищ, а у 1917 р. фінансова криза охопила всі українські губернії Російської імперії.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у поглибленні теоретичних знань щодо історичного досвіду перетворень у правовому регулюванні та організації фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях наприкінці XVIII – на початку XX ст., обґрунтуванні напрямків та шляхів удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування України із використанням зазначеного досвіду. За результатами наукового дослідження сформульовано низку наукових положень та висновків, основними з яких є наступні:

Вивчення історіографії, збір і опрацювання джерельної бази з обраної теми дослідження дає підстави констатувати, що на сьогодні питанням правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування в економічній сфері в українських губерніях Російської імперії протягом кінця XVIII – початку в історичній та юридичній науковій літературі приділяється незначна увага. Аналіз літератури, присвяченої питанням функціонування органів місцевого самоврядування, свідчить про переважно загальноісторичне спрямування праць дослідників, у яких висвітлюються лише окремі аспекти означеної проблеми. Відсутні узагальнюючі роботи, що досліджують фінансово-економічну діяльність органів місцевого самоврядування, а законодавство та підзаконні акти, якими регулювалася їхня діяльність, висвітлені фрагментарно. У більшості випадків цінна з наукової точки зору інформація, що стосується предмету даного дослідження, міститься у різноманітних джерелах, зміст яких присвячений висвітленню інших суміжних питань.

Розроблено періодизацію розвитку органів місцевого самоврядування у доновітній час. Виокремлено три періоди (стародавній, середньовічний та період нової історії). У свою чергу останній період поділено на чотири етапи, які характеризувалися специфікою організації та фінансово-економічної діяльності станових і територіальних органів самоврядування, а також особливостями її правової регламентації.

Наголошено, що протягом кінця XIX – початку XX ст. в українських губерніях питання фінансово-економічного характеру перебували у колі пильної уваги органів міського, земського та станового самоврядування. Створення відповідного матеріального фундаменту мало стати тією основою, на якій ґрунтувалися б успіхи самоврядних структур у задоволенні різноманітних соціальних потреб. Діяльність ця відбувалася у виключно незручних умовах. Несталість

законодавства, фінансова несаможиттєвість, бюрократична тяганина, вади податкової системи перетворювали фінансово-економічне становище самоврядних одиниць українських губерній Російської імперії на складне, а подекуди й зовсім катастрофічне. Потреби здійснення перетворень в усій фінансовій системі держави були цілком наочними, але самодержавством усе ж не було здійснено розважливого поступу в цьому напрямку.

Протягом досліджуваного періоду формування бюджетів органів територіального самоврядування здійснювалося за стандартною схемою: земська чи міська управа складала попередній бюджетний проект, що погоджувався з фінансовою комісією земства або міської думи. Після цього він виносився на пленарне засідання земства (думи). Остаточного муніципального бюджету зазвичай затверджувала державна адміністрація.

Головним джерелом поповнення бюджету органів місцевого самоврядування виступав податок на нерухомість, який мав сплачуватися юридичними та фізичними особами. На органи територіального самоврядування також було покладено здійснення поточного контролю за надходженням податкових платежів до бюджету, за їхньою своєчасністю та повнотою. Кошти, прийняті органами місцевого самоврядування, мали зберігатися, відповідно постанов їх розпорядчих органів, або в особливих скринях, що розташовувалися у казначействі, або ж у власних касах.

Кошти, які збиралися органами самоврядування, могли витрачатися для задоволення місцевих потреб за різноманітними напрямками, але за однієї обов'язкової умови: видатки мали здійснюватися лише у суворій відповідності до кошторису, який складався земською чи міською управою та затверджувався земськими зборами або міською думою. Зазвичай передбачалося винятково цільове використання коштів. Зміни у цьому плані були можливі лише за однорідними статтями видатків. Щоправда, існували й винятки – форсмажорні ситуації, наприклад, коли відбувалися певні стихійні лиха. Окрім того, земські органи надавали населенню різноманітні види фінансової допомоги, спрямованої на підвищення його добробуту. Вирішенню такого складного завдання певною мірою сприяла кредитна діяльність земств. Саме ними вперше було порушено питання щодо нагальної необхідності організації земельного селянського кредиту.

Серед існуючих методів ведення міського господарства наприкінці XIX – на початку XX ст. органи самоврядування часто обирали концесійний, віддаючи підприємства під контроль приватного капіталу, переважно іноземного. В українських містах не були рідкістю випадки, коли при укладенні концесійних договорів думи та управи припускалися юридичних помилок, що подекуди призводило до порушення інтересів міських громад.

До певної міри позитивно характеризуються й наслідки фінансово-економічної діяльності дворянського самоврядування на місцях. Традиційним джерелом поповнення дворянських капіталів були складки, а також пожертви, вклади за заповітами. Прагнучи розширити це коло

джерел прибутків, дворянські збори у пореформений час вели боротьбу за перехід у власність громад виморочного дворянського майна та капіталів, які за чинним на той час законодавством мали відходити до казни. Капітали та майно, що перебували у розпорядженні дворянських громад, за виключенням видатків на обов'язкові державні повинності, цільових вкладів та пожертв, дворянські зібрання могли використовувати на власний розсуд, щоправда під наглядом губернської адміністрації та міністерств.

У минулому, як і тепер, результативність здійснення функцій органами місцевого самоврядування визначалася, у першу чергу, матеріальними та фінансовими ресурсами, якими вони розпоряджалися, та які у сукупності становили економічний підмурок механізму здійснення їхніх функцій. Нині не останню роль в опрацюванні найбільш ефективного механізму здійснення органами місцевого самоврядування покладених на них фінансово-економічних функцій є використання як позитивного, так і негативного досвіду, набутого у ході перетворень у місцевому самоврядуванні в українських губерніях Російської імперії, насамперед тих, що були проведені протягом кін. XVIII – поч. XX ст.

Створення органів самоврядування на місцях стало значним кроком на шляху до демократичних перетворень суспільства. Однак, самоврядування у Російській імперії не мало стійких традицій, що виявилось в реалізації політики «гаверменталізму». Управління фінансово-економічною діяльністю органів місцевого самоврядування здійснювалося майже винятково згори. Держава не бажала поступатися навіть частиною своєї компетенції, тому самоврядування на той час не набуло подальшого розвитку й поступово зводилося нанівець. Законодавство та адміністра-тивна практика йшли шляхом обмеження та звуження принципів земського та міського управління. Період короткої реформаторської діяльності змінювався роками реакції. У російському державному управлінні цілковитої переваги набула централізована бюрократична система.

На підставі висновків дисертації сформульовано пропозиції щодо подальшого розвитку історико-правових досліджень, а також удосконалення організаційно-правових засад фінансово-економічної діяльності сучасних органів місцевого самоврядування в Україні. Наголошено, що науковий доробок історико-правової науки не повинен ігноруватися юристами-практиками і може стати надзвичайно корисним для вдосконалення сучасного законодавства з названих питань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пампура М. В. Відносини земського самоврядування з державними органами у сфері фінансово-господарської діяльності в українських губерніях Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.): історико-правове дослідження / М. В. Пампура // Право і безпека. – 2011. – № 1 (38). – С. 48-53.

2. Пампура М. В. Вплив органів місцевого самоврядування на економічний розвиток міст Лівобережної України наприкінці XIX – на початку XX ст.: історико-правовий аспект / М. В. Пампура // Право і безпека. – 2011. – № 2 (39). – С. 61-66.

3. Пампура М. В. Правова регламентація фінансових повноважень органів земського самоврядування в українських губерніях Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. В. Пампура // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4 (55). – С. 50-59.

4. Пампура М. В. Правові основи фінансово-господарського управління в Харкові наприкінці XVIII ст. / М. В. Пампура // Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах: матер. XXVII Міжнар. історико-правової конф., 20-23 вересня 2012 р., м. Євпаторія. – У 2 ч. Ч. 1. – Київ; Сімферополь : СМД, 2012. – С. 231-236.

5. Пампура М. В. Організаційно-правові засади фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування в українських губерніях Російської імперії під час першої світової війни / М. В. Пампура // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові підходи дослідження : матер. міжкаф. «круглого столу» (м. Харків, 23 жовтня 2012 р.). – Харків : ХНУВС, ООО Рейтинг, 2012. – С. 119-120.

6. Пампура М. В. Організаційно-правові засади фінансово-економічної діяльності органів дворянського самоврядування в українських губерніях Російської імперії (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / М. В. Пампура // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання державно-правового будівництва України: сучасний період» (м. Львів, 02-03 листопада 2012 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2012. – Ч. I. – С. 13-15.

7. Пампура М. В. Правові засади та організація фінансово-економічної діяльності органів селянського самоврядування на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII ст. / М. В. Пампура // Теорія і практика сучасної правотворчої та правозастосовної діяльності : Матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 09-10 листопада 2012 р. У 3 т. Т. 1. – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – С. 32-34.

АНОТАЦІЯ

Пампура М. В. Правове регулювання та організація фінансово-економічної діяльності органів місцевого самоврядування на українських землях у складі Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2012.

У роботі здійснено системний аналіз організаційно-правових засад фінансово-економічної

діяльності органів місцевого самоврядування в українських землях у складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст. Автором визначено компетенцію органів територіального та станового самоврядування в економічно-фінансовій сфері, її співвідношення з компетенцією органів державної влади на місцях. Здійснено реконструкцію організаційно-правових засад діяльності органів місцевого самоврядування у фінансово-економічній сфері в українських губерніях з урахуванням їх структурно-функціональних взаємозв'язків та особливостей правозастосовної практики.

Виявлено характерні риси, притаманні відносинам самоврядних органів та місцевих органів державного управління в економічно-фінансовій сфері в українських губерніях, що входили до складу Російської імперії. З'ясовано особливості нормотворчої та організаційно-розпорядчої діяльності органів місцевого самоврядування у фінансово-економічній сфері в надзвичайних обставинах під час системної кризи 1915-1917 рр.

Ключові слова: місцеве самоврядування, земства, міське самоврядування, дворянське самоврядування, джерела права, економічна діяльність, фінансове право.

АННОТАЦИЯ

Пампура М. В. Правовое регулирование и организация финансово-экономической деятельности органов местного самоуправления на украинских землях в составе Российской империи (конец XVIII - начало XX в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков. – 2012.

В работе осуществлен системный анализ организационно-правовых основ финансово-экономической деятельности органов местного самоуправления в украинских землях в составе Российской империи в конце XVIII – начале XX в. Отмечено, что в прошлом, как и ныне, результативность осуществления функций органами самоуправления на местах определялась, в первую очередь, материальными и финансовыми ресурсами, которыми они распоряжались, и которые в совокупности составляли экономический фундамент механизма осуществления их функций.

Автором представлена научная периодизация развития правовой регламентации организации финансово-экономической деятельности органов местного самоуправления. Определена компетенция органов территориального и сословного самоуправления в экономически-финансовой сфере, ее соотношение с компетенцией органов государственной власти на местах. Осуществлена реконструкция организационно-правовых основ деятельности органов местного самоуправления в финансово-экономической сфере в украинских губерниях с учетом их

структурно-функциональных взаимосвязей и особенностей правоприменительной практики.

Выявлены характерные черты, присущие отношениям органов самоуправления и местных органов государственного управления в экономически-финансовой сфере в украинских губерниях, входивших в состав Российской империи. Выяснены особенности нормотворческой и организационно-распорядительной деятельности органов местного самоуправления в финансово-экономической сфере в чрезвычайных обстоятельствах во время системного кризиса 1915-1917 гг.

Внимание акцентировано на возможности использования приобретенного исторического опыта на современном этапе.

Ключевые слова: местное самоуправление, земства, городское самоуправление, дворянское самоуправление, источники права, экономическая деятельность, финансовое право.

SUMMARY

Pampura M. V. Legal and organization of financial and economic activities of the local self-government in the Ukrainian lands in the Russian Empire (the end of XVIII - beginning of XX century.). – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2012.

In the dissertation, based on the study of scientific literature, regulations, archival materials and relying on contemporary methodological approaches to the study of historical and legal phenomena systematic analysis of institutional and legal framework of financial and economic activities of local governments in the Ukrainian lands within the Russian empire in the late eighteenth - at the beginning of the twentieth century.

The author defines the competence of regional and caste government in economic and financial sector, its relationship with the national authorities on the ground. Reconstruction of institutional and legal framework of local government in the financial and economic sphere in the Ukrainian provinces according to their structural and functional relationships and characteristics of law enforcement.

Distinctive features inherent relationship self-governing bodies and local government in economic and financial sector in the Ukrainian provinces that were part of the Russian Empire. The features of legislative and organizational and administrative activities of local governments in the financial and economic sphere in an emergency during a systemic crisis of 1915-1917 years.

Keywords: local government, zemstvo, municipality, aristocratic government, sources of law, economic activity, financial law.